

AKEN

PERRY ANDERSON **Ahelreaktsioonist araabia** **maades**

2011. aasta ülestõusud araabia maades kuuluvad sellesse haruldasse ajaloosündmuste klassi, kus rida ahelreaktsioonina uusi plahvatusi vallapäastvaid poliitilisi murranguid raputab tervet regiooni. Nii-sugustest ahelreaktsioonidest on kõigest kolm varasemat näidet: vabastussõjad Hispaania koloniaalvõimu aluses Ameerikas aastail 1810–1825; 1848.–1849. aasta revolutsioonid Euroopas; ja 1989.–1991. aasta režiimilangused Nõukogude blokis. Kõik need olid ajalooliselt eripärased vastavalt oma ajale ja kohale ning nii läheb kahtlemata ka plahvatustega araabia maailmas. Ükski neist ahelreaktsioonidest ei kestnud alla kahe aasta. Sestsaadik, kui Tuneesias eelmise aasta detsembris tõmmati põlema esimene tikk, on möödunud vaevalt kolm kuud ning selle ajaga on tuli levinud Egiptusse, Bahreini, Jeemenisse, Liibüasse, Omaani, Jordaaniasse ja Süüriasse; igasugune katse lõpptulemusi ennustada oleks enneaegne. Kõige radikaalsem tollest varasemate murrangute triost lõppes 1852. aastaks täieliku lüüasaamisega. Teised kaks võidutsesid, ehkki võiduviljad olid tihti kibedad, jäädes kahtlemata kaugele

sellest, mida näiteks Bolívar või Bohley¹ olid lootnud. Araabia ülestõusude lõpptulemus võib kujuneda sarnaseks nii ühe kui teise variandiga. Ent sama hästi võib see tulla täiesti *sui generis*.

I Pikka aega on Lähis-Ida ja Põhja-Aafrikat tänapäeva poliitilises universumis teistest eristanud kaks joont. Esiteks Lääne ainulaadselt pikaealine ja jõuline imperiaalne haare viimase sajandi jooksul. Enne Esimest maailmasõda oli Põhja-Aafrika Marokost kuni Egiptuseni jagatud Prantsusmaa, Itaalia ja Suurbritannia koloniaalvõimu alla, sellal kui Pärsia lahe piirkond jagunes reaks Briti protektoraatideks ja Aden kujunes Briti India eelpostiks. Pärast sõda langesid Osmani impeeriumi riismed Suurbritannia ja Prantsusmaa saagiks, lisades Euroopa territoriaalarõvide viimasesse suurde noosi alad, millest nende kahe riigi sirklite all said Iraak, Süüria, Liibanon, Palestiina ja Transjordaania. Suuremasse ossa araabia maailmast jõudis ametlik kolonisatsioon hilja. Sahara-alune Aafrika, Kagu-Aasia, India subkontinent, rääkimata Ladina-Ameerikast – need kõik olid enda kätte haaratud ammu enne Mesopotaamiat või Levanti. Erinevalt ükskõik millisest nimetatud piirkonnast

¹ Bärbel Bohley (24.05.1945–11.09.2011) oli Ida-Saksa kunstnik ja opositsioonitegelane. *Tlk.*

Perry Anderson, On the Concatenation in the Arab World. *New Left Review*, kd 68, märts/aprill 2011.

aga on ametlikku dekoloniseerimist siin postkoloniaalsel perioodil saanud sama-
hästi kui katkematu jada imperiaalsõdu
ja -sekkumisi.

2

Need said alguse juba 1941. aastal Briti sõjalise ekspeditsiooniga marionettva-
litsuse taaskehtestamiseks Iraagis ning hakkasid rohkenema seoses sionistliku riigi tekkega keset surnuaeda, mille oli endast maha jätnud 1938–1939 brittide poolt alla surutud Palestiina ülestõus. Siitpeale seostati araabia maade üle keh-
tivat koloniaalvõimu – mis mõnikord toimus partnerina, mõnikord volinikuna, üha sagedamini aga regionaalsete agres-
sioonide algatajana – pigem juba esile tõusvate Ühendriikidega kui Prantsusmaa ja Suurbritanniaga. Teisest maailmasõjast saadik on iga kümnend saanud tunda omajagu süserääni- või asunikevägivalda. Neljakümnendatel oli selleks *nakba*,² mille päästis Palestiinas valla Iisrael. Viie-
kümnendatel Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli ühisrännak Egiptuse vastu ja ameeriklaste maabumine Liibanonis. Kuuekümnendatel Iisraeli Kuuepäevane sõda Egiptuse, Süüria ja Jordaania vastu. Seitsemekümnendatel eelmise järelmäng Jom Kippuri sõda, mille lõpptulemust kontrollisid Ameerika Ühendriigid. Kaheksakümnendatel Iisraeli sissetung Liibanoni ja Palestiina *intifada* allasurumine. Üheksakümnendatel Lahesõda. Eelmisel kümnendil ameeriklaste sisse-

² Palestiinlaste põgenemine 1948. aastal, mil nad Iisraeli riigi rajamise tõttu olid sunnitud oma sajanditepikkusest elupaigast pagema. *Tlk.*

tung Iraaki ja selle okupeerimine. Käesoleval kümnendil Liibüa pommitamine NATO poolt 2011. aastal. Mitte kõik need sõjakäigud ei olnud välja hautud Washingtonis, Londonis, Pariisis või Tel Avivis. Ka kohalikku päritolu sõjalised konfliktid olid üsna tavalised: Jeemeni kodusõda kuuekümnendail, Lääne-Sahara endalehaaramine Maroko poolt seitsemekümnendail, Iraani ründamine Iraagi poolt kaheksakümnendail ning sissetung Kuveiti üheksakümnendail. Kuid harva oli Lääne osalus või vaikiv nõusolek nende puhul päris olemata. Selles piirkonnas ei saanud kuigi palju toimuda, ilma et sellele oleks osaks saanud elav imperiaalne tähelepanu ja – vajaduse korral – ka jõu või finantside mängupanek.

3

Euroopa ja Ameerika erakordse valvsuse ja ulatusliku araabia maade asjadesse sekkumise põhjused on selged. Ühelt poolt on see piirkond maailma suurim naftavarude leiupaik, mis on eluliselt tähtsad Lääne energiamahukale majandusele, kutsudes esile strateegiliste huviobjektide paigutuse määratu suure kaarena, alates mere- ja õhuväe- ning luurebaasidest Pärsia lahe ääres – eelpostidega Iraagis – ja lõpetades põhjaliku imbumisega Egiptuse, Jordaania, Jeemeni ja Maroko julgeolekuorganisatesse. Teiselt poolt on see areen, kuhu paigutati Iisrael ja kus seda tuleb kaitsta, kuivõrd Ühendriigid on koduks riigi kõige võimsamas immigrandikogukonnas juurdunud sionistlikule lobile, mida ei söanda eirata ükski president, Euroopa aga kannab *shoah*'i süüd. Et Iisrael omakorda on okupeeriv võim,

mis ikka veel sõltub Lääne patronaažist, on tema patroonid saanud märklauaks islamistlike rühmade kättemaksule, kes arendavad terroritegevust nagu omal ajal sionistlikud (para)militaarsed rühmad Irgun ja Lehi ning kruvivad imperiaalset tähelepanu veelgi üles. Ühelegi teisele maailmanurgale ei ole osaks saanud nii pingsalt pidevat hegemoonilist huvi.

4

Araabia maade teiseks erijooneks on olnud nende mitmesuguste türanniate pikaealisus ning jõulisus, mis noid maid ametlikust dekoloniseerimisest saadik on kurnanud. Viimase kolmekümne aasta jooksul on demokraatlikud režiimid selles tähenduses, nagu neid mõistab Freedom House, levinud üle Ladina-Ameerika, Sahara-aluse Aafrika ning Kagu-Aasia. Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas pole toimunud midagi sellesarnast. Siin püsisid jätkuvalt, ajast ja asjaoludest puudutamatusena võimul igat masti despoodid. Saudide perekond – viimast sõna on kõige kohasem mõista selle sitsiilialikus tähenduses –, mis on Rooseveltiga sõlmitud kokkuleppest saadik olnud Ameerika võimu peamiseks toeks selles piirkonnas, on oma poolsaare üle segamatult valitsenud peaaegu terve sajandi. Pärsia lahe ja Omaani pisišeidel, kelle Raj (Briti ülemvõim Indias) sinna sokutas või keda seal toetas “Lepinguranniku”³ aegadel, pole olnud

³ Lepingurannikuks (*the Trucial Coast*; eesti keeles ka Lepinguline Omaan) nimetatakse Pärsia lahe lõunarannikut, varasemat piraatluse pesa; 1820. aastal sõlmisid britid sealseid šeididega esimesed rahulepingud ja 1853. aastal tehti üleüldine mererahu (*maritime truce*) kõigi šeigiriikidega. Sestpeale tunti

kuigivõrd rohkem põhjust oma alamaid kuulata, kui seda on nende vahhabiitidest naabritel ja Washingtoni abilistel Saudi-Araabias. Jordaania ja Maroko Hašimiidi ja Alaviidi dünastiad – esimene neist Briti kolonialismi kreatuur, teine Prantsuse kolonialismi pärija – on võimu kolm põlve ühelt kuninglikult autokraadilt teisele üle andnud, tegemata suurt enamat kui mõne kummarduse parlamentaarse fassaadi suunas. Piinamisi ja mõrvu panevad need režiimid – Lääne parimad sõbrad ses regioonis – toime rutiinselt.

5

Teisiti pole sel perioodil lugu ka nime poolest vabariikides, mis on kõik diktaatuurid, üks jöhkram kui teine, ja enamik sama dünastilised kui monarhiad ise. Nendegi puhul ületas valitsejate kollektiivne pikaealisus kõik, mis mujal maailmas leida võib: Kaddafi on püsinud võimul 41 aastat, isa ja poeg Assadid kokku 40, Saleh 32, Mubarak 29, Ben Ali 23 aastat. Ainsaks erandiks sellest reeglist on Alžeeria sõjaväelased, kes on presidendiametit käest kätte andnud samamoodi kui Brasiilia kindralid, järgides küll ustavalt kõiki teisi survevõimu põhimõtteid. Välise hoiaku poolest on need režiimid vähem ühetaoliselt hegemooni kintsu kaapinud. Egiptuse diktaatuur, mis tuli 1973. aastal hävitavast sõjalisest katastroofist eluga välja üksnes tänu Ühendriikide armulikkusele,

neid alasid “Lepinguranniku” nime all ja koheldi analoogiliselt India vürstiriikidega. 1892 said need alad Briti protektoraatideks; pärast Briti ülemvõimu lõppu 1971 ühinesid iseseisvunud šeigiriigid Araabia Ühendemiraatideks. *Tlk.*

on seitsaadik olnud Washingtoni ustav teener, kellel pole olnud niigi palju teugsemisvabadust kui Saudide kuningriigil. Jeemeni valitseja osteti soodushinna eest appi sõjas terrori vastu. Tuneesia diktaator soetas endale eestkostjaid Euroopas – peamiselt, ehkki mitte ainult Prantsusmaal. Loodusvaradest suurt tulu saavatel Alžeeria ja Liibüa režiimidel oli pisut rohkem autonoomiat, ehkki seda vaid aina süveneva üldise allaheitlikkuse raamides, mis Alžeeria puhul nõudis Lääne heakskiidu tagamist tapatalgutele islamistliku opositsiooni ridades, Liibüa puhul aga oma mineviku heastamist ja tulusate investeeringute tegemist Itaaliasse. Ainsaks vastupanu kantsiks jäi Süüria, kes ei suutnud alistuda, saamata tagasi Golani kõrgustikke – millel Iisrael ei lase teostuda –, ega tahtnud lasta Liibanoni fossiliseerunud mosaiigil langeda täielikult Saudide raha ja Lääne luure kätte. Isegi see erand aga tõmmati raskusteta kaasa operatsiooni Kõrbetorm.

6

Selle piirkonna kaks iseloomulikku joont – seal kestav Ameerika imperialismi ülemvõim ja sama kestav demokraatlike institutsioonide puudumine – on omavahel seotud. See ei ole pelk järeldusseos. Seal, kus demokraatiat arvatakse kapitali ohustavat, on Ühendriigid ja nende liitlased selle alati kõhklusteta kõrvaldanud, nagu näitab Iraani peaminister Mossadeghi, Guatemala president Árbenzi, Tšiili Salvador Allende või viimati Haiti president Aristide'i saatus. Ja vastupidi: kus autokraatia on oluline, seal kaitsakse seda hoolega. Araabia maade des-

pootiad, mis püsivad hõimudele jagatud hüvede ja rasket tööd tegeva välistööjõu najal, on olulised hoosuled *Pax Americana* tiibades, mille kaitseks Pentagon on valmis jalapealt sekkuma. Mujal samas piirkonnas suuremate linnastunud rahvastike üle valitsevad diktatuurid – olgu siis kuninglikud või vabariiklikud – on pisut teist laadi, taktikaliseema tähtsusega hüved. Ent nende türanniate täit sortimenti ei ole Ühendriigid enamasti ise loonud ega kehtestanud, vaid ainult aidanud ja toetanud. Kõigi nende juured on sügaval kohapealsetes ühiskondades, isegi kui Washington neid ehk hoolega kastnud on.

7

Lenini kuulsa ütlu järgi on demokraatlik vabariik kapitalismi ideaalne poliitiline kest. 1945. aastast saadik pole veel ükski Lääne strateeg sellele vastu vaielnud. Euro-Ameerika impeerium eelistaks põhimõtteliselt suhelda pigem araabia demokraatide kui diktaatoritega, kui need ainult tema hegemooniat sama varmalt tunnustaksid. See soov on harva tekitanud probleeme regioonides, mis demokraatiseerusid pärast 1980. aastaid. Miks ei ole samasugune protsess rakendunud Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas? Peamiselt sellepärast, et Ühendriikidel ja nende liitlastel on olnud põhjust karta, et juba ükski nende imperiaalse vägivalla pika ajaloo tõttu selles piirkonnas ning Iisraeli lakkamatute nõudmiste pärast ei pruugi rahva arvamus neile sama meeldivaid valimistulemusi tagada. Üks asi on panna täägi ähvardusel püsti mingi klientrežiim ja ajada selle tarbeks kokku piisa-

valt hääli, nagu tehti Iraagis. Vabamad valimised on aga hoopis teine asi, nagu Alžeeria kindralid ja Fatahi võimumehed seda omal nahal kogesid. Mõlemal juhul kiitsid Euroopa ja Ameerika, seistes silmitsi islamistlike jõudude demokraatliku võiduga, keda ei peetud Lääne survele piisavalt allaheitlikuks, heaks tulemuste tühistamise ja repressioonid. Imperiaalne ja diktaatorlik loogika on endiselt läbi põimunud.

8

Selline on maastik, kus nüüd viimaks on puhkenud araabia ülestõusud nagu ahelreaktsioon, mida hõlbustavad selle piirkonna kaks suurt ühist kultuuri-joont: keel ja religioon. Ülestõusnute võitlusvahendiks on olnud relvastamata kodanike massilised demonstratsioonid, kes pea kõikjal on eeskujuliku vapruste ja distsiplineeritusega astunud vastu allasurumiskatsetele, mis on toimunud nii gaasi, vee kui ka tina abil. Ühes riigis teise järel on võimsa hüüdena taeva poole tõusnud tähtsaim nõue: *Al-sha'b yurid isquat al-nizam!* – Rahvas nõuab režiimi langust! See, mida kõikjal selles regioonis väljakutele ja tänavatele kogunenud tuhandepäised rahvahulgad nõuavad, on põhiliselt poliitiline vabadus kohapealse despoodivõimu asemel. Demokraatia, mis mõistena ei kujuta endast midagi uut – samahästi kui kõik režiimid on seda ohtrasti pruukinud –, ent mida reaalselt ei ole tunda saadud, on kujunenud kõigi nende rahvuslike liikumiste teadvuse ühiseks nimetajaks. Et seda harva on lahti seletatud kui kindlate institutsionaalsete vormide kogumit, võlgneb see oma ah-

vatlusjõu rohkem võimele eitada *status quo*'d – olla kõike seda, mida diktatuur ei ole – kui mingitele positiivsetele piiritlestele. Vana režiimi ladviku karistamine korruptsiooni eest seisab tähtsamal kohal kui selle langusele järgnema pidava seaduskorra üksikasjad. Sellest hoolimata on ülestõusude dünaamika olnud küllaltki selgepiiriline. Nende eesmärk on puhtalt poliitiline selle sõna kõige klassikalisemas tähenduses – vabadus.

9

Aga miks just nüüd? Pukis olevad režiimid on muutumatult vastikuna püsinud aastakümneid, kutsumata esile massilisi rahvaülestõuse. Ülestõusude ajastus ei ole seletatav üksnes nende eesmärkidega. Ka ei saa seda veenvalt kirjutada ainult uudsete kommunikatsioonikanalite arvele: Al-Jazeera levik, Facebooki või Twitteri kohalejõudmine on küll hõlbustanud, kuid poleks suutnud läita uudset mässuvaimu. Ses ainsamas sädemes, mis selle preeria-tulekahju läitis, vihjub ka vastus. Kõik algas ühe meeleheitele viidud, kerjuseks tehtud juurviljamüüja surmast pisikeses provintsilinnas Tuneesia äärealal. Araabia maailma praegu vapustavate rahunutuste taga on vulkaanilised sotsiaalsed pinged: sissetulekute polariseerumine, tõusvad toiduhinnad, eluasemepeudus, ulatuslik tööpuudus haritud – ja ka harimata – noorte seas ning rahvastikupüramiid, milletaolist ei esine kusagil mujal maailmas. Vähe on piirkondi, kus ühiskonna varjatud kriis oleks nii terav või vähimagi usutava, uusi põlvkondi lõimida suutva arengukava puudumine nii selge.

10

Ometi on araabia ülestõusude sügavamad sotsiaalsed tõukejõud seniajani seisnud peaaegu täielikult lahus poliitilistest sihiseadetest. Osalt on see asjaolu kajastanud peamiste neis ülestõusudes osalevate rühmade senist koostist. Suurtes linnades – Manama on erand – ei ole üldiselt vaesed olnud need, kes massiliselt tänavatele tulevad. Töölisel ei ole veel korraldanud ühtegi pikemat üldstreiki. Talupoegi ei ole peaaegu üldse märgata olnud. See on aastakümneid kestnud politseirepressioonide tagajärg, millega juuriti vaestes elanikkonna kihtides välja igasugused kollektiivsed organisatsioonid. Nende taastekkega läheb aega. Ent see lahusseis tuleneb ka ideoloogilisest limbest, millesse ühiskond jäeti noilsamul aastakümneil, kus araabia rahvuslus ja sotsialism oma maine kaotasid ja radikaalne konfessionalism tasalülitati, nii et järele jäi vaid läbiloputatud islam, mis pidi üksi käima kõige eest. Neil (diktatuuri poolt loodud) asjaoludel ei olnud mässulistel muud võimalustki kui keskendada oma retoorika diktatuurile – ja selle kukutamisele – poliitilises diskursuses ja ei milleski enamas.

11

Ent vabadus tuleb taas ühendusse viia võrdsusega. Ilma nendevahelise liiduta võivad ülestõusud liigagi lihtsalt manduda parlamentaarseteks versioonideks vanast korrast, mis ei suuda plahvatuslikele sotsiaalsetele survetele ja pingetele sugugi paremini reageerida kui sõdadevahelise perioodi dekadentlikud oligarhiad. Araabia maailmas taas esile kerkiva

vasakpoolsuse strateegiline esmaeesmärk peab olema selle lõhe ületamine ja võitlus niisuguste poliitilise vabaduse vormide eest, mis võimaldaksid neil sotsiaalsetel pingetel leida optimaalse kollektiivse väljenduse. Ühelt poolt tähendab see: kõigi erakorraliste seaduste kohese tühistamise nõudmist, valitseva partei laialisaatmist või valitseva perekonna kukutamist, riigiaparaadi puhastamist vana režiimi ornamentidest ja selle juhtide vastutuselevõtmist. Teiselt poolt tähendab see hoolika ja loova tähelepanu pööramist konstitutsioonide üksikasjadele, mis tuleb kirjutada siis, kui eelmise süsteemi jäänukid on viimaks minema pühitud. Võtmetähtsusega nõudmised on järgmised: kodanike ja ametiühingute piiramatu eneseväljendus- ja organiseerumisvabadus; moonutamata – see tähendab proportsionaalsed, mitte majoritaarsed – valimissüsteemid; presidendi piiramatute volituste vältimine; nii riigi- kui eramonopolide keelamine kommunikatsioonivahendite üle; ja kõige vaesematele seadusega tagatud õigus sotsiaalabile. Ainult sedalaadi avatud raamistikus võivad sotsiaalse õigluse nõuded, millest ülestõusud alguse said, võtta kuju kollektiivses vabaduses, mida on vaja nende realiseerimiseks.

12

Veel üks asjaolu torkab selles murrangus silma oma puudumisega. Kõige kuulsamas kõigist ahelreaktsioonidest – Euroopa 1848.–1849. aasta revolutsioonides – põimusid mitte ainult kaks, vaid koguni kolm põhilist nõudmiste liiki: poliitilised, sotsiaalsed ja rahvuslikud. Kuidas on 2011. aasta araabia ülestõusude puhul

lugu selle kolmanda liigiga? Seni ei ole käesoleva aasta massiliikumistes toimunud ainsatki Ameerika- ega isegi Iisraeli-vas-
tast demonstratsiooni. Üheks põhjuseks on siin kahtlemata araabia rahvusluse ajalooline diskrediteerimine seoses Nas-
seri rahvusluseideoloogia nurjumisega Egiptuses. Teiseks põhjuseks on see, et pärastpoole hakati vastupanu Ameerika imperialismile samastama režiimidega – nagu Süüria, Iraani ja Liibüa omad –, mis olid täpselt niisama repressiivsed kui need, mis USA-ga kokku mängisid, ega pakkunud viimastele mingit alternatiivset poliitilist mudelit. Siiski mõjub hämmastavalt, et selles maailmaosas, kus imperiaalne võim on kõige tuntavam, jääb antiimperialism endiselt koeraks, kes ei ole – vähemalt seni veel mitte – haukunud.

13

Ühendriigid võivad endale lubada seniste sündmuste vaatlemist optimistlikul pilgul. Pärsia lahe ääres suruti Bahreini ülestõus, mis võinuks ohustada USA mereväebaasi, 1849. aasta parimate traditsioonide vaimus alla kontrrevolutsioonilise inter-
ventsiooni abil, mille käigus näidati üles muljetavaldavat dünastilist solidaarsust. Saudide ja Hašimiitide kuningriigid on kindlalt püsinud. Jeemen, see salafismi-
vastase⁴ võitluse kants, paistab vankuvat,

⁴ Salafism on liikumine islamis, mis peab pühaks muslimite esimese kolme põlvkonna – *al-Salaf as-Saleh* ehk Vagade Esivanemate – eeskju. Liikumise sõjakas vähemus, mis tõlgendab pühi tekste tähtselt, toena, pooldab džihaadi eeskätt Ameerika, aga ka kõigi leigemate usuvendade vastu. *Tlk.*

kuid selle valitsev diktaator⁵ on asendatav. Egiptuse ja Tuneesia valitsejad on läinud, kuid Kairo sõjaväeline hierarhia, millel on suurepärased suhted Pentagoniga, püsib puutumatuna ja suurim tsiviiljõud, mis kummaski riigis esile on tõusnud, on islamismi kodustatud vorm. Varem oleks võimalus, et Muslimi Vennaskond või selle piirkondlikud harud valitsusse pääsevad, pannud Washingtonis kõik häirekellad lööma. Praegu aga on Läänel Türgi näol olemas julgustav mudel, mida araabia maades reprodutseerida ja mis pakub poliitilises mõttes unistuste lahendust. Türgi Öigluse ja Arengu Partei on näidanud, kui lojaalne NATO-le ja neoliberalismile ning üksiti kui võimekas manustama just õigetes annustes hirmu ja repressioone võib olla üks jumalakartlik, ent samas liberaalne demokraatia, mis viibutab ühes käes kumminuia, teises Koraani. Kui leiduks mõni Erdoğan ka Kairo või Tunise jaoks, siis oleks Washingtonil igati põhjust Mubaraki ja Ben Ali väljavahetamisega rahul olla.

14

Niisuguste väljavaadete valgel võib sõjalist sekkumist Liibüas vaadelda kui glasuuri koogi peal, mis ühtaegu annab sära Lääne mainele demokraatia kaitsjana ning aitab vabaneda kõige piinlikkusttekitavamast “rahvusvahelise kogukonna” liikmest, kelle Lääs sinna viimasel ajal on värvanud. Et aga Ameerika globaalvõimu seisukohalt on tegu pigem luksuse kui hädavajadu-

⁵ Jeemeni president Ali Abdullah Saleh viibib sinse tõlke trükkitoimetamise ajal Saudi Araabias ravil pärast haavatasaamist rünnakus presidendipaleele; tema tagasipöördumine Jeemenisse näib küsitav. *Tlk.*

sega, tuli algatus NATO rünnaku alustamiseks Prantsusmaa ja Suurbritannia poolt, kes otseselt ajanihkes mängisid taas läbi omaaegse Suessi sõjakäigu filmilõigu. Taas kord võttis Pariis juhtrolli enda peale, et pesta Sarkozy puhtaks ta valitsuse liiglahedasist suhteist Ben Ali ja Mubarakiga ning pidurdada tema populaarsuse katastroofilist langust; London järgnes, et saaks täide minna Cameroni tihti väljendatud soov võistelda Blairiga; Pärsia Lahe Koostöönõukogu ja Araabia Liiga aga pakkusid kogu ettevõtmisele katet, jäljendades abitult Iisraeli käitumist 1956. aastal. Kuid Kaddafi ei ole Nasser, ja seekord võis Obama tagajärgede pärast erilist muret tundmata üritusega kaasa minna, kuivõrd hegemooniline protokoll nõuab, et Ühendriigid vähemalt nime poolest juhtimise ja lõpliku edu koordineerimise enda peale võtaksid, võimaldades Belgia ja Rootsi taolistel võitlejatel demonstreerida oma vahvust õhulahinguis. Praegusesse administratsiooni veel Clintoni ajastust üle tulnud ametnike silmis on lisaboonuseks võimalus rehabiliteerida humanitaarsekkumist kui niisugust pärast sellele Iraagis osaks saanud tagasilööke. Prantsuse meedia ja intelligents on, nagu võiski arvata, ekstaatiliselt tervitanud oma maa au jaluleseadmist seda laadi üritustes. Ent isegi Ameerikas on laialt levinud künism: on liigagi ilmne, et Liibüa hane valmistamiseks kasutatud soust ei kõlba kuidagi ei Bahreini ega ühegi teise sulelise küpsetamiseks.

15

Praegu veel ei ole see kõik suutnud ülestõusude-järgset maastikku räsida.

Ettevaatlik suhtumine hegemoonivõimu, mure riiklike huvide pärast, kaasaegselt Liibüa mässuliste ja lootus, et see episood peagi läbi saab, on üheskoos aidanud vaigistada reaktsioone Lääne viimastele pommirünnakutele. Ent pole kuigi tõenäoline, et rahvusküsimus saaks kestvates rahutustes lõputult jääda poliitilisest ja sotsiaalsest teemast lahutatuks. Sest murrangutevõõndist ida poole jäävas islamimaailmas ei ole Ameerika oma sõdu Iraagis, Afganistanis ja Pakistanis ikka veel võita suutnud ning ka Iraani blokaad ei ole veel oma loogilise lahenduse ligidalegi jõudnud; islamimaailma keskmes aga jätkuvad Läänekalda okupatsioon ja Gaza blokaad nagu ennegi. Isegi kõige mõõdukamatel demokraatlikel režiimidel võib tekkida raskusi enda distantseerimisel nendest imperiaalse ülemvõimu ja koloniaalsete metsikuste kollektist.

16

Araabia maailmas on rahvuslus liigagi tihti osutunud mündiks, mida servast alatasa odavamaks on näpistatud. Enamik selle piirkonna riike – kui Egiptus ja Maroko välja arvata – on Lääne imperialismi tehissaadused. Ent nagu Sahara-aluses Aafrikas ja kaugemalgi, nii pole koloniaalne algupära ka siin takistanud postkoloniaalsete identiteetide kristalliseerumist kolonistide tõmmatud kunstlike piiride sees. Selles mõttes on kõigil araabia maadel tänapäeval olemas sama reaalne ja jonnakas kollektiivne identiteet kui igal teiselgi maal. Ent on ka üks erinevus. Pühades tekstides ühte sõlmitud keel ja religioon olid ja on ajalooliselt liiga tugevad ja selgepiirilised ühised kultuurilised

markerid, et ühegi konkreetse rahvusriigi kuvand võinuks jääda koormamata ühtse oikumeeninina käsitatud araabia rahvuse kõrgemast ideest. See ideaal oli lähtepinnaks ühisele araabia – mitte Egiptuse, Iraagi ega Süüria – rahvuslusele.

17

Sellele järgnes nasserismi ja baathismi tõus, korrumppeerumine ja langus. Need enam ellu ei ärka. Ent selleks, et ülestõusud kujuneksid revolutsiooniks, peavad araabia maailmas taaselustuma nende liikumiste taga olnud tõukejõud. Vabadus ja võrdsus tuleb taasühendada. Kuid ilma vendluseta ähvardab neid selles põhjalikult läbimaterdatud ja vastastikustest seostest läbi põimunud regioonis hapukminemise oht. Viiekümneandetest aastatest peale on rahvuslikud egoismid igasugusele progressile Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas hukatuslikult mõjunud. Vaja pole mitte solidaarsuse karikatuuuri, nagu seda pakub Araabia Liiga – kogu, mille nurjumiste ja reetmistega register võistleb Ameerika

Riikide Organisatsiooni omaga ajal, mil Castro võis seda päris õigustatult nimetada Ameerika Ühendriikide koloonia-terministeeriumiks. Vaja on suuremeelset araabia internatsionalismi, mis suudaks – kaugemas tulevikus, kui kukutatud on viimnegi šeik – ette näha naftarikkkuse õiglast, elanikkonnaga proportsionaalset jaotamist kõigi araabia maade vahel, mitte üksikute valitute koletislikku rikust ja meeletut enamuse viletsust ja vaesust. Lähema tuleviku prioriteet on selge: vaja on ühisdeklaratsiooni, millega kuulutatakse õigustühiseks orjalik leping, mille Sadat Iisraeliga sõlmis – hüljates kõik oma liitlased lepingu-lihapoti eest, mis ei jätnud Egiptusele niigi palju suveräänsust, et tema sõjavägi võiks ta oma territooriumil vabalt liikuda,⁶ ning millele lisatud iseenesest põlastusväärsest raamlepingust Palestiina kohta Iisrael ei ole teeselnudki kinni pidavat. See oleks demokraatliku araabia väärikuse taastamise lakmustest.

Inglise keelest tõlkinud Triinu Pakk

PERRY ANDERSON (1938) on inglise ajaloolane ja ühiskonna- ja kultuuriteoreetik, ajakirja *New Left Review* asutaja ja väljaandja. Vikerkaares on temalt varem ilmunud esseed “Sund ja nõusolek” (2002, NR 11/12) ja algusosa pikemast ideedoloolisest käsitlusest “Ajaloos lõpu” (1995, NR 5/6, 9/10).

⁶ 2011. aasta jaanuaris Egiptuses alanud valitsusvastaste meeleavalduste tulemusel on Egiptus Iisraeli nõusolekul taas tohtinud viia oma väed demilitariseeritud Siinai poolsaarele; muutumas on ka Egiptuse poliitika Gaza palestiinlaste suhtes. *Tlk.*